

KİMLİK ve ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Seda ÇANKAYA KURNAZ¹

ÖZET

Küreselleşmenin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği günümüzde, pek çok kavram gibi devlet ve kimlik kavramları da yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Devletlerin dayanıklılığını ortaya koymada önemli bir role sahip olan Kimlik, insanlığın varoluşundan bu yana toplum içerisindeki en temel olgulardan biri konumundadır. Toplumda yaşayan bireylerin “kim” olduğunu anlamaya ve tanımaya olanak sağlayan kimlik, ayrıca kişinin ait olduğu yeri de belirlemektedir. Tarihsel boyutu ile toplumsal süreç içerisinde kendini şekillendiren kimlik; Geleneksel, Modern ve Postmodern dönemlerde meydana gelen kırılmalar akabinde değişikliklere maruz kalmış ve yüklenen farklı anlamlardan ötürü üzerinde görüş birliğine varılamamıştır.

Buradan hareketle çalışmada, öncelikle devlet ve kimlik kavramları üzerine kısa bir inceleme yapılacaktır, ardından bireylerin kimlik oluşum süreçleri tarihsel boyutlarıyla ele alınacaktır. Bu çizgi boyunca çalışmada 1960’lardan itibaren çokça tartışılan çokkültürlülük anlayışı ve toplumsal istikrar modelleri ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Son olarak ise, devletin değişen kimlik politikaları, özellikle de alt-üst kimlik anlayışlarının üzerinde durularak değerlendirilecektir. Çalışma sonucunda, farklı kültürleri tek tipleştirmek yerine bu farklılıkların zenginlik olduğu düşüncesi ile hareket edilirse ülkede huzur, eşitlik ve barışı sağlama konusunda uzun vadeli kazanımlar elde edilebileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alt Kimlik, Çokkültürlülük, Devlet, Kimlik, Üst Kimlik

AN ASSESMENT of the IDENTITY and MULTICULTURALISM

ABSTRACT

In today's world where the effects of globalization are felt intensely, the concepts of state and identity have also started to be discussed again like many other concepts. Identity, which plays an important role in demonstrating the endurance of states, has been one of the most fundamental phenomena in society

¹ Seda Çankaya Kurnaz, Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, sedacankaya@selcuk.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6977-300X.

since the beginning of humanity. Identity which enables us to understand and recognize the individuals in the society in terms of “who” they are and where they belong to. Identity that shapes itself in the social process with its historical dimension has been exposed to changes after the breaks that occur in Traditional, Modern and Postmodern periods and consensus has not been reached because different meanings were attributed to it. In this study firstly, the concept of state and identity will be evaluated briefly. Secondly, the identity formation processes of individuals will be discussed on their historical dimensions. Along this line, in this study, the understanding of multiculturalism and models of social stability which has been discussed since the 1960s and will be evaluated in detail. Finally, the changing identity politics of the state especially with emphasis on understanding of sub-upper identity will be evaluated. It is concluded from the study that instead of the standardization in different cultures if these differences are considered as wealth, long-term gains can be achieved in ensuring tranquility, equality and peace in the country.

Keywords: *Subidentity, Multiculturalism, Identity, State, Supraidentity*

1. GİRİŞ

“Kimlik” kavramının, günümüzde birçok disiplinde kullanılan, tartışılan ve gelecekte de tartışılmaya devam edecek olan olgulardan biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim kimliğin insanlığın var olduğundan bu yana kendini göstermesi, sahip olduğu bu önemin yadsınamayacağı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Uzun tarihi geçmişe sahip olan kimliğin oluşum sürecine bakıldığında, insanların toplumsal olarak kabul ettiği farklılıklarla ilişkisi yoluyla oluştuğu söylenebilmektedir. Kimlik edinmek için insanın ya ötekine göre kendini konumlaması ya da öteki tarafından algılandığı ölçütlerle kendini özdeşleştirilmesi gerekmektedir (İnaç, 2006: 15; Connoly, 1995:93). Başka bir deyişle, farklılıktan ötekiliğe geçiş, “Biz” ve “Onlar” kavramı ortaya çıkmakta ve onlar ile tanımlananlar “bizden biri” olarak algılanmamaktadır. Birey kendi kimliğini ancak onlar karşısına koyarak anlamlandırmakta, aksi durumda ise zorluk çekmektedir (Bauman, 2006: 65)

Tarihsel bir olgu olan kimlik, toplumsal süreç içerisinde kendini şekillendirmektedir. Bu açıdan tarihsel boyutta Geleneksel, Modern ve Postmodern dönemlerdeki kimlik anlayışları farklılık göstermektedir. Örneğin kimlik, geleneksel döneme bakıldığında ait olunan klan, soy ve aile gibi gruplarla bütünleştirilmişken; modernizmle birlikte bireyin kendisi toplumsal hayatın merkezine getirilmiş ve modern toplumlarda çoklu ve hareketli bir hale dönüşmüştür (Möngü, 2013: 33). Postmodern

dönem itibariyle, demokrasi ve insan hakları konusunda yaşanan hızlı gelişmeler, yeni siyasal anlayışları ortaya çıkarmış ki, bu da mevcut siyasal sistemlerin farklı boyutlar kazanmasına yol açmıştır. Bu anlamda özellikle farklılıkların siyasal alanda temsil imkânı bulması ile özgürlükler kendilerini gerçekleştirme fırsatı yakalamıştır (Aksoy ve Çemrek, 2010). Özellikle 1960'lardan sonra etnik dini grupların, farklılıklarının bilincine vararak özgürlük taleplerinde bulunmaları, devletlerin politikalarını değiştirmeye zorlamıştır. Bunun akabinde Amerika, Avustralya ve Kanada gibi çokkültürlü ülkeler, Belçika ve İsviçre gibi bölünmüş toplumlar, Fransa ve Hollanda gibi göç alan ülkeler yerel kimliklerin farklılıklarını gözeten resmi politikalar izlemeye başlamışlardır (Şimşek, 2002: 37).

Bu çalışmada kimlik dönüşümünün dinamiklerini anlamada kritik bir değişken olan ve kimliklerin ancak devletler aracılığı ile anlam kazanmasından ötürü öncelikle devlet kavramı incelenecek, ardından bireylerin kimlik oluşum süreçleri tarihsel boyutlarıyla ele alınacak, 1960'lardan itibaren çokça tartışılan çokkültürlülük anlayışı ve toplumsal istikrar modelleri incelenecektir. Son olarak ise, devletin değişen kimlik politikaları, özellikle alt-üst kimlik anlayışlarının üzerinde durularak değerlendirilecektir.

2. DEVLET OLGUSU ve UNSURLARI

Çeşitli tanımlarının yapılabildiği “Devlet” kavramı, “tarihi bir süreç içerisinde şekillenen, belli bir toprak üzerinde bulunan ve belli bir nüfusa hitap ve hükmeden, hukuk kurallarına göre yapılmış ve bu kurallara göre yönetilen, kendi üzerinde herhangi bir otoritenin olmadığı, egemen bir örgütlenmedir” şeklinde ifade edilebilir (Karabağ, 2000: 4). Tanımda da yer verildiği gibi devlet; millet, ülke ve egemenlik olmak üzere üç önemli unsurdan oluşmaktadır. Devletin birinci unsuru olan millet, birbirlerine birtakım bağlarla bağlı olan insanların bir araya gelmesi ile oluşan topluluktur (Gözler, 2007: 4). İnsan topluluklarının devlet oluşumundaki en önemli fonksiyonu süreklilik olduğundan, insan topluluklarının geçici olarak bir araya gelip devlet oluşturması mümkün değildir (Karabağ, 2000; 106). Devletin ikinci unsuru olan ülke, belirli sınırları olan ve insan topluluğunun devamlı olarak yaşayabileceği toprak parçasıdır (Gözler, 2007: 4). Devletin üçüncü unsuru olan egemenlik ise, hakim otoritenin bağımsız bir şekilde kesin emir ve yetki gücüne sahip olmasını ifade eder (Karabağ, 2000: 109). Bir devlet oluşabilmesi için millet (insan topluluğu), ülke (toprak), ve egemenlik unsurlarının üçünün de bir arada olması gerekmektedir. Bu unsurların bir ya da ikisinin bir araya gelmesi devletin oluşması için yeterli değildir (Gözler, 2007: 5). Bu

anlamda devlet olabilmenin en temel özelliği, halkın hayatını idame ettirmesinin sağlanması, her anlamda işlerinin görülmesi ve sorunlarının ortadan kaldırıldığı bir teşkilat yapısına sahip olmaktır (Baykara, 2001:169)

Küresel anlamda faaliyet gösteren en önemli aktörlerin başında gelen devlet, ülke dışından sınırları içindeki kendi yurttaşlarına gelebilecek saldırılara karşı koruma, ülke içinde ise bireylerin toplumsal sınıfların ya da dinsel temelli alt grupların birbirleriyle hukuksal eşitliğini, adalet ve güvenliğini sağlama işlevlerini yerine getirir. Sayılan bu işlevler, küreselleşmenin yaygınlaşmasına dek uluslararası sistemde tek aktör olan devletin en temel işlevleri arasında yer almaktaydı (Kazgan, 2000: 244). Ancak küreselleşme süreci ile birlikte devletin bu işlevlerini yerine getiremediği ve aşımaya uğradığı tartışılmaktadır (Karabağ, 2000: 167). Homojen bir nüfusun varlığı, ulus devletin kendi sınırları içerisinde istikrarı sağlaması için temel gereklilik olarak görüldüğünden farklılıkların ortadan kaldırılması eğilimi yaygın olmuştur. Küreselleşme ile birlikte küresel ölçekte benzer niteliklere sahip insan ortaya çıkmış ancak aynı zamanda ulus devletler tarafından tek tipleştirilmeye çalışılan kimliklerin yeniden dirilmesine de şahit olunmuştur (Billig, 2002: 151). Bu süreçte ulus devlet, kendi gücünü aşan ve egemenlik alanlarını sınırlayan kitlelerin yabancılaştırması, kimliklerin yok olması, sömürünün kalıcı hale gelmesi, egemenlik ve bağımsızlık hakkının ortadan kalkması gibi pek çok ekonomik sosyal, çevresel ve siyasal sorunla yüzleşmek zorunda kalmıştır (Bakan ve Tuncel, 2013: 60; Esgin, 2001 : 188) Ulus devletlerin kendi sınırları içerisinde egemenliklerinin pek çok açıdan sorgulanmaya açık hale gelmesi ve bağımlılıkların artması, kendi tercihlerine dayanarak politikalar yürütmelerine engel oluşturmuştur (Özpınar ve Şimşek, 2003: 5; Falk, 2002: 38). Devletler; belirsizlik, güvensizlik ve emniyetsizliğin (Bauman, 2000:14) hâkim olduğu ortamda etnik ve dini çatışmalarla mücadele etmek zorunda kalmış ve bir noktada parçalanma riskiyle karşılaşmıştır. Bu bağlamda küreselleşme, devlet içerisindeki farklı etnik kimliklere ayrıcalıkların tanınması, çeşitliliğe, çoğunluğa ve çoğulculuğa ılımlı yaklaşması, kutuplaşma eğilimi ve bölünmeyi de kaçınılmaz hale getirmiştir (Duman, 2009: 97).

3. KİMLİĞİN KAVRAMSAL BOYUTU ve KİMLİK OLUŞUM SÜRECİ

Latince bir kelime olan “idem” kökünden üretilen ve aynılığı ve sürekliliği kapsayan kimlik (identity) kavramı, Türkçe’de “kim” soru

kelimesinden üretilmiş olup tek olmayı ifade etmektedir (Aydoğdu, 2004: 10).

Kimlik, en genel manada kolektif aidiyetlerden katıldıklarımız, arzularımız, hayallerimiz ve kendimizi tasavvur etme-yaşama-ilişki kurma-tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi belirten niteliklerin toplamıdır (Bostancı, 1999: 17). Bir diğer tanıma göre kimlik, “öteki ile” ve “ötekiye karşı” etkileşim yoluyla şekillenen, diğer bir ifade ile kültürel farklılıklar temelinde belirginleşen dinamik bir süreç ve sosyal bir olgudur (İnaç, 2006: 15). Jenkins (2008: 5) tarafından ise kimlik, bireyin “kimin kim ve neyin ne” olduğunu anlama kapasitesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu ifade ile bireyin kendinin kim olduğunu, diğerlerinin kim olduğunu, diğerlerinin de kendinin ve karşısındakinin kim olduğunu bilmesi anlatılmak istenmektedir. Jenkins’in kimlik üzerine yaptığı analizin önemli bir noktası, kimliğin durağan değil daima kuruluyor olması ve bir süreç olarak kimliğin tanımlaması ile ilgilidir. Bu noktada şeyler ya da kişiler sınıflandırılırken diğer taraftan da birinin başka biriyle ya da bir şeyle ilişkisinin kurulması söz konusudur. Kimlik her zaman var olan, değişim gösteren, çok boyutlu, tekil ve çoğuldur. Nitekim azizlik ve şehitlik kimliklerinin öldükten sonra kazanılması, kimliği ölümden sonra bile dondurulamayacağını göstermektedir (Jenkins, 2008: 17).

Çeşitli şekillerde oluşan ve süreklilik arzeden kimliğin en yaygın örneği, bireyin doğduğu kültürel ortamda kimliğini şekillendirmesidir. Bireye kimliğinin doğuştan kazanılmış olarak sunulması, onunla özdeşleşmek için güçlü bir motivasyon sağlar. Ancak, bir kimlik bağlamı içerisinde doğmuş olmak ve ortak bir kimlik tipinin yüklenmesi kimlik tanımlaması için yeterli değildir. Aynı zamanda bireyin bu yüklenen kimlik ile özdeşleşmeyi tercih etmesi gerekmektedir. Verilen kimliği benimsemek, kimlik tanımlaması için önemli bir unsur olduğundan; doğduğu anda ya da sonradan benimsenen kimlikler, bireyin kabul ettiği bir şekilde tanımlanır. Kimliğin oluşumunun iki aşamada gerçekleştiği söylenebilir. Birey ilk adımda, iradesini belli bir kimlik bağlamı ile ilişki içinde kullanır ve onunla özdeşleştirir. Bu aşamada birey kendisi için keyfi bir kimlik seçimi yapmaz. Seçtiği kimlik, kendisi ile uyumlu olan doğru kimlik seçimidir. Bu açıdan ilk aşama, kişisel kimliğin tanımlanması için en önemli evredir. İkinci aşama ise kimliğin, kimlik bağlamları içerisinde ayrıntılı olarak geliştirilmesidir. Birey, kişisel kimliğini ve iradesini hayatıyla ilgili seçimler yapmak için kullanır (Tok, 2003:123-130). Bireyler doğduğundan itibaren, toplumun mevcut değer,

inanç ve yaşam biçimini onaylayabilir, bazı yönlerine karşı çıkabilir veya farklı yoruma tabi tutulabilir. Bu noktada birey, kimlik seçimlerini kimliğin oluşturulması ve geliştirilmesindeki en temel aktör olarak toplumun kendisine sunduğu birçok kimlik seçeneği arasından seçenekleri yorumlayarak yapar (Bostancı, 1999: 17; Tok, 2003: 132). Kimliğin tanımlanmasında her ne kadar bireyin seçimleri esas rolü oynasa da, kimliğin aynı kültürel kimliği paylaşanlar ile etkileşim içerisinde olması ve toplumsal olarak kabul edilmiş farklılıklarla ilişkisinin önemi büyüktür (Tok, 2003: 132; Connolly, 1995: 93).

Yukarıda kimlik tanımında da vurgulandığı gibi bireyin, kimlik edinirken ya ötekine göre kendini tanımlaması ya da öteki tarafından algılandığı kriterlerle kendini özdeşleştirilmesi gerekir. Kimlik, var olmak için ötekinin varlığına ihtiyaç duyar ve kendi kimliğini bu ötekiyi içselleştirerek inşa eder (Bostancı, 1999: 17). Bu bağlamda kimlik, bireyin bütün dış çevresi ile karşılıklı etkileşimler ve iletişim içinde kazanılmış bir bütünlük ve sürekliliktir (Marshall, 2007: 213-220). Kimliğin bu değişken ve sürekli olma özellikleri, tarihsel bir süreç içerisinde zaman ve mekâna bağlı olarak oluşmasından ve yine bu süreç içerisinde değişiklik göstermesinden kaynaklanmaktadır (Şen, 2004: 6). Bu anlamda tarih, kimliğin inşa edilmesinde önemli bir faktördür (Altunoğlu, 2009: 106). Tarihle birlikte değişen sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkilere paralel olarak kimliklerin anlam ve sınırları da değişmiştir.

Bu kapsamda tarihsel süreklilik içerisinde kimliğin kazandığı anlam ve kimlik oluşumunda hangi unsurların önemli olduğu konusu toplumsal bütünleşmenin sağlanması açısından önemli bir husustur. Bu anlamda ırk, renk, cinsiyet, din, orijin, dil, meslek gibi öğeler, kimliğin oluşumunda önemli rollere sahiptir (Türkkan, 2011: 9). Bu öğeler, bireylerin çeşitli aidiyetlerden oluştuğunu göstermektedir. İnsanın doğduğu ülke ve ait olduğu soy ulusal/etnik kimliğini, toplumdaki statüsü toplumsal kimliğini; inançları ve zevkleri kültürel kimliğini oluştururken siyasal tercihleri de siyasal kimliğini oluşturur (Şimşek, 2002: 38). Bir toplumun kimliğini belirleyen öğelerin neler olduğu konusu ise tartışmalıdır. Bir görüşe göre insanları bir arada tutan dil, din, ortak kan bağı ve ortak tarih iken başka bir görüşe göre ise, konuşma ve yazı dilidir. Ancak toplumların ırk, renk, cinsiyet, din, dil ve meslek gibi kimlik öğelerine aynı anda sahip olmaları, bu öğelerin bir arada uyumlu bir şekilde varlığını sürdürmesini gerektirmektedir. Bu uyumun sağlanabilmesi toplumsal kimliğin bugün ve gelecekte daha güvenilir olmasına imkân verecektir (Güvenç, 1997: 354). Maalouf'un da (2002:

27) belirttiği gibi; “kimlik bir yamalı bohça değildir, gergin bir tuval üzerinde çizilen bir desendir; tek bir aidiyete dokunulmaya görsün, sarsılan bütün bir kişilik olacaktır.” Kimliğin sahip olduğu bu önem, İnsanoğlunun “Biz kimiz? Nereden geldik? Nereye gidiyoruz?” şeklindeki sorulara cevap arayışı ile tarih boyunca devam etmiştir. Bu çerçevede kimlik, sahip olunan tarih ve varlık bilinci ile doğru orantılı olmakta ve bunların korunması açısından değer ifade etmektedir. Kimlik bunalımı içerisinde olan bireyler, kendi varlıklarını bulunduğu topluma kabul ettirme kaygısı taşımaktadır (Keskin ve Yüksel, 2021: 56).

Bu çerçevede aidiyet ve öteki kavramları bireylerin kimlik bunalımının ve kimlik kavramına ilişkin tartışmaların temelinde yatan temel kavramlardır. Bu kapsamda “kimlik nasıl inşa edilmiştir? “sorusu kimlik kavramına ilişkin temel tartışma konusunu oluşturmaktadır. Gelenekselden Postmoderne kadar olan süreçte bu soruya verilecek cevaplar kimliğin algılanış şeklindeki farklılıkları ve toplumların gelişim süreçlerinde kimliğe yüklenen değişiklikleri gösterecektir. Bu anlamda Geleneksel, Modern ve Postmodern dönemdeki kimlik algılamalarını ele almak, kimliğin sosyal kültürel gelişmelere paralel olarak nasıl değiştiği konusunda faydalı olacaktır.

3.1. Geleneksel Dönemde Kimlik Algılamaları

Çoğu zaman bireyin müdahalesinden özgür olan kimlik; geleneksel dönemde aile, köy ve klan topluluklarının ilişkileri ile belirlenmiştir (Akça, 2005: 9). Bu kapsamda geleneksel toplumlarda din, töre ve akrabalık ilişkilerinin nesilden nesile aktarıldığından ve geleneksel kimliğin inşasına doğrudan yön verdiğinden dolayı kimlik meselesinden söz etmekten oldukça güçtür (Şimşek, 2002: 31). Gelenek, geleneksel toplumlardaki aktarımın tek yolu olduğundan, toplumdaki bireyler arasında farklı olmak ve bireysel olarak kendini ifade etmek zorlaşmıştır (Bilgin, 1995: 59). Topluluk aidiyetleri çerçevesinde (Keskin ve Yüksel, 2021 :57), töreler, gelenek ve görenekler kişinin kimliğini belirlemiş ve hemen hemen hiç değişiklik göstermemiştir (Güvenç, 1997: 5). Geleneksel dönemde kimliklerin birey dışı, “verili” bir şekilde insanlara sunulmuş onun değiştirilmesi ya da inşası söz konusu olmamıştır. Birey kendisine verilen kimliği kabul ederek, geliştirme ve değiştirme konusunda çaba göstermemiştir (Bostancı, 1999: 16; Özdil, 2017 :397) Connolly,1995: 112). Tarihsel süreç içerisinde kimlik, geleneksel dönemde sorun çıkarmazken, küreselleşme ile farklılıkların da kabul görmesi ve tanınması ile dönüşerek gündelik hayatta ve siyasal düzlemde daha da etkili bir konuma gelmiştir (Keyman, 1997).

Geleneksel dönemde siyasal ve dinsel kimlikler varlığını göstermiş olsa da bu kimlikler, Modern ve Postmodern dönemdeki kimliklerle kıyaslandığında siyasallaşmamıştır. Bu dönemde din ile siyasetin bir arada olması, dinsel kimliklerin siyasal kimlikler olarak da algılanmasına neden olmuştur (Özyurt, 2012: 184).

3.2. Modern Dönemde Kimlik Algılamaları

Modern dönemde bireyin gelenekle olan ilişkisinin azalması, kimliğin doğumla birlikte verilen rollerin ötesinde bir anlam kazanmasına neden olmuştur. Modern dönemde kimliğin inşa edilme süreci ile kazandığı yeni anlam sonucu bireysellik artmış ve toplumsal yaşamın merkezi haline gelmiştir (Bilgin, 1995: 59). Birey bir taraftan toplum içerisinde kendisini içsel olarak inşa ederken, diğer taraftan da dışardakine bakarak dışsal olarak inşasını tamamlamaktadır. İnanç, simgesel ilişkiler, kültür ve zihniyet gibi öğeler toplumdaki bireyler arasındaki ortak değerleri oluşturur. Bu ortak değerler sayesinde birey, topluma olan aitlik duygusunu edinir. Bu değerleri paylaşmayan bireyler ise diğerleri tarafından ötekileştirilir. Böylece birey kendi kimliğini ötekiye göre oluşturur ve ötekinin yapmış olduğu tüm seçimleri reddederek kendine özgürlük alanı yaratmaya çalışır (Sağır, 2009: 2).

Kimliğin sahip olduğu dayanıklılığı, kesinliği ve sürekliliği, modern ve postmodern toplumlarda kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu nedenle kimliğin geleneksel dönemde tanımlanan sert çizgisi silikleşmeye başlamış ve tıpkı bir kostüm değiştirmek gibi önce sahiplenilmesi sonra çıkartıp atılması mümkün hale gelmiştir (Bauman, 2000: 124). Modern toplumların gelenekle bağını koparmaları, kimliklerin değişiminin kolaylaşması, birey ve devlet yapılarında değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Modern devlet yapısı, bireylere sahip olduğu kimlikle bütünleşebileceği roller, statüler ve meslekler vererek toplumda sahip olduğu yeri tanımlamıştır (Sağır, 2009: 2). Devlet yapısında homojen ulus devlet anlayışı hâkim olurken, bireyler de kendi görüşleri doğrultusunda toplumu şekillendirme eğilimi ortaya çıkmıştır (Dunn, 1998: 53). Bu kapsamda Modern dönemde ulus devlet, bireyin siyasal yönetim şekli olmuştur (Erincik, 2011: 219-241). Bu dönemin toplumsal boyutta anlam kazanan üst kimliklerden en güçlüsü ve yaygın olanı ise ulusal kimlik olmuştur. Devletin uyguladığı kimlik politikaları, toplumu öteki toplumlardan farklı kılan özellikler üzerinde durarak, büyük toplum kültürünü standart kültür haline getirme ve kimlik ve kültürel farklılıkları eriterek tek bir kimlik altında vatandaşlarını bir araya getirme üzerine olmuştur. Diğer yandan ulusal dil ve kültür de insanları tek bir ulusal kimlik altında toplamanın en etkili araçları olmuştur. Ulus toplumlarının

tek bir kültüre sahip olması gerektiği düşüncesiyle toplumların devamlılığının sağlanabilmesi için bireyler, sıkı bir biçimde ulus eksenli bir kültürlendirmeye ve toplumsallaştırmaya tabi tutulmuştur. İnsanların ulus kültürü içeriden parçalayacağı düşünülen her şeye karşı çıkılarak alt kültürlerin tek tek kimlikleri tehdit oluşturmadıkça tartışma konusu edilmemiştir (Özyurt, 2012: 138; Tekinalp, 2011: 219-241). Alt kimliklerin, üst kimlik kategorileri arasında yer edinme çabaları tehdit oluşturacak seviyeye geldiğinde ise bastırılmışlardır (Akça, 2005: 15).

3.3. Postmodern Dönemde Kimlik Algılamaları

Kimlik, geleneksel dönemden başlayarak Postmodern döneme kadar bir bütünlük ve süreklilik içerisinde gelmiştir. Bu tarihsel süreklilik içerisinde değişim ve dönüşüm sürecine giren pek çok olgu gibi kimlik de kendini dönüştürmüş yeni anlamlar kazanmıştır. Bu anlamda toplumda meydana gelen dönüşümler kimliğin de yeni forma girmesine neden olmuştur.

Kimlik, çağdaş sosyal bilimci Bauman (2000) tarafından Postmodern dönem kapsamında incelenen bir olgu olmuştur. Postmodern dönemde bireylerin kendilerini ifade etmeye çalıştıkları zeminin oldukça kaygan bir yapıya sahip olması, ayakta durmalarını ve sürekli değişen ortam şartlarına uyum sağlamalarını zorlaştırmıştır. Sürekli olarak değişen bir forma bürünen kimlik, bireyin yeni kimlik inşasını zorunlu hale getirmiştir (Girgin, 2018: 204). Foucault, sürekli değişen kimliğin ana kaynağının söylemler içinde oluştuğunu, daha sonra bireyler tarafından içselleştiğini ve bu süreç zarfında da kimlik duygusunun şekillendiğini ifade etmektedir. Foucault'a göre ırk, cinsiyet, etnik köken, sınıf ve cinsellik gibi farklı kimlikler birbirleri ile sürekli olarak etkileşim içerisinde. Söylem Postmodern dönemde her şeyin açıklanmasında ana unsurdur ve kimliğin dil vasıtası ile oluşacağı savunulur (Karaduman, 2010: 2895). Bu çerçevede dil, sürekli değişen kimliğin oluşumunda ana araç olarak kabul edilmektedir.

Bu dönemde kimliğin sabit bir forma bürünerek kalıcı hale gelmesi tercih edilmemekte (Bauman, 2000: 125), aksine toplumsal ilişkilere uygun olan kimlik giyilmekte ve sonrasında tekrar çıkarılabilmektedir (Özyurt, 2012). Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, insanların kendilerini yeniden tanımlamalarına imkân sağlayarak kimlik edinim sürecini hızlandırmıştır. Toplulukların etnik, dini ulusal kimliklerinin bilincine giderek daha fazla varmaları ve bu alandaki taleplerini arttırmaları, devletlerin ihmal ettiği bu kimliklere olan anlayışların ve homojenleştirme politikaların sorgulanmasına neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda siyasi

parçalanmışlığı, alt kimlik gruplarının hâkim kültürden ayrılma eğilimlerini ifade etmektedir (Tok, 2003: 22-23; Habermas, 2008). Bu kapsamda bakıldığında Modern dönemde tek bir dil, ırk ve kültür yaratma çabasındaki ulus devletlerin farklılıkları göz ardı ederek, “ötekiler” yaratması yoğun şiddet olaylarının yaşanmasına sebep olmuştur (Erincik, 2011: 219-241). Ulus devletin, kültürel ve dinsel farklılıkları algılamak yerine bastırıldığı kimlikler, Postmodern dönemde geçirdiği dönüşümle farklılaşarak çeşitliliğin önemini arttırdığı, tanınma ve çok kültürlülüğün tartışıldığı bir döneme şahit olmuştur. Bu dönemde toplumun aşırı parçalanmış yapısı ve çok kültürlülüğün gündemde olması, kimliklerin hak talep etmeleriyle sonuçlanmıştır (Akça, 2005:15). Farklılıklar eylem ve çözüm üretilmesi gereken bir mesele olarak görüldüğünde, farklı yaşam tarzlarının bir arada huzurlu yaşamaları mümkün hale gelebilmektedir. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik modern dönemin formülü iken bu formül Postmodern dönemde özgürlük farklılık ve hoşgörü olarak yeniden tanımlanmıştır (Bauman: 2003, 131).

Postmodernite ile gündeme gelen çokkültürlülük ve alt-üst kimlik kavramları devletleri bu yeni durumda nasıl bir politika izlemeleri gerektiği konusunda arayışa itmiştir. Bu nedenle devletler, kendilerine istikrar modelleri geliştirmek durumunda kalmışlardır.

4. ÇOKKÜLTÜRLÜ TOPLUMLARIN UYUM ve İSTİKRAR MODELLERİ

Çokkültürlülük üzerine farklı kavramsal tanımlamalar mümkün olmasına rağmen, genel olarak tanımlar, farklılıklarını koruma kaygısı içinde olan, toplumda sesini duyurmakta güçlük çeken ve çoğunluk içerisinde kaybolma korkusu taşıyan kitleleri anlatma konusunda birleşmektedir (Erşahin, 2018: 104). Ülkelerin sahip olduğu sosyal yapılarıdaki farklılıklar, çokkültürlülük tanımlamalarının yapılmasında etkili olmaktadır. Bu çerçevede bakıldığında kavram, örneğin; Kanada’da daha çok göçmenlerin etnik kimliklerini, ABD’de ise, kültürel çoğulculukla karakterize edilen toplumları ifade etmek için kullanılmaktadır (Marshall, 2007). Kymlicka’ya göre (1998: 48-49) çokkültürlülük, ülke içerisindeki ulusal ve etnik farklılıklara doğrudan temas etmektedir. Bu çerçevede devlet, farklı uluslu ise ya da farklı uluslardan gelip ülkeye yerleşmişse ve bu durum bireysel olarak kimlikleri ve siyasi hayatı önemli ölçüde etkiliyorsa çokkültürlü olarak tanımlanmaktadır. Çalışma kapsamında da çokkültürlülük ile kastedilen dil, toprak, soy ve kültür açısından farklılaşan toplulukların durumu kastedilmektedir.

Devletin, bünyesinde farklı kültürden (dil, toprak, soy ve kültür) toplulukları barındırması, tam manada türdeşliğin gerçekleşmesine engel olmuştur. Devlet içerisinde oluşan farklı grupların toplumla uyumuna yönelik yürütmeye çalıştıkları politikalar, çokkültürlülüğe doğru bir süreci ortaya çıkarmıştır (Vatandaş, 2002: 15). Ayrıca hoşgörü, bireysel farklılıklara saygı ve özgürlük ilkeleri üzerinde yoğunlaşmış bir anlayış olarak karşımıza çıkan çokkültürlülük, yoğun nüfus hareketlerinin yaşandığı ve özellikle farklı olanın özgünlüğüne vurgu yapıldığı Postmodern dönemde önem kazanmıştır (Vatandaş, 2002: 1-19). Toplum içindeki çokkültürlü yapıyı reddetmek yerine tanıyan devletlerde kimlikleri bir arada barış içerisinde tutan öğelerin neler olduğu tartışmalıdır (Kymlicka, 1998: 282). Bir fikre göre; çokkültürlü devletleri bir arada tutan, ortak değerlerdir. Ortak değerlere uymanın, sosyal birlik için temel oluşturacağı düşünülmektedir. Ancak Kymlicka (1998: 282) iki farklı kültürün aynı değerleri paylaşmalarının, iki birleşik ülke olarak kalmaya da ayrılma kararı vermek için kuvvetli bir neden olmadığını savunmaktadır. Bu fikre göre, tek başına ortak siyasal ilkeleri ve değerleri paylaşmak çokkültürlü devletlerin birliği için yeterli değildir. Bu düşüncesini de İsveç ve Norveç'in ortak değerlere sahip olmalarına rağmen onların yeniden birleşmeleri için yeterli bir sebep olmadığı örneği ile desteklemektedir (Tok, 2003: 300; Kymlicka, 1998: 282). Kymlicka'ya göre (1998: 283) ortak bir değer yanında paylaşılan kimlik fikri, sosyal bir birlik için gerekli bir diğer unsurdur. İnsanlar kiminle özdeşleştiklerini sorgulayarak bir ülkeyi paylaşacaklarına karar verirler. Örneğin; ortak değerleri olmamasına rağmen Amerika'da yaşayan herkesin Amerikalılar olarak bir kimliği paylaşmaları, Amerikalıları bir arada tutan önemli bir unsurdur. Diğer taraftan İsveç ve Norveçliler arasında ortak paylaşılan değerlerin varlığına rağmen, ortak bir kimliğin olmaması onları ayrı tutmaktadır. Paylaşılan kimlik, ulusal devletlerde dilin, dinin ve tarihin ortaklığından gelmektedir.

Ortak bir dilin varlığı, çokkültürlü toplumlarda barışçı bir birlikteliği sağlamak için tek başına yeterli de değildir. Belçika, İsviçre, Kanada ve Britanya örnekleri, farklı diller konuşan farklı kültürlerin aynı toplum içerisinde barış içinde yaşayabileceklerini göstermektedir. Diğer taraftan dil, aynı dilin konuşulduğu ülkelerde ortak bir ulusal duyguyu yaratmakta tek başına yeterli olmadığı söylenebilir. Örnek olarak aynı dilin konuşulduğu Sırlar, Hırvatlar ve Boşnaklar; Avusturyalılar ve Almanlar, İngilizler, Amerikalılar ve İrlandalılar örnek verilebilir. Bu noktada dil, aynı toplum içerisinde yaşayan farklı grupların farklılıklarını ifade ederken, ortak bir ulusal kimlik geliştirme konusunda tartışmasız bir ölçüt olmadığını göstermektedir (Tok, 2003: 301-302).

Din, çokkültürlü toplumların bir arada bulunmalarını sağlamak için bir başka ölçüt olarak görülebilir. Din, birlik beraberliği ve farklı gruplar arasındaki dayanışmayı teşvik eder; ancak zorunlu ve tek faktör olarak ele alınamaz (Onat, 2010; Tok, 2003: 302). Görüldüğü gibi aynı toplum içerisinde yaşayan farklı kültürel grupların ortak bir kimlik duygusu geliştirmelerini, farklılıklar içerisinde kendi kültürlerini koruyarak barış içerisinde bir arada yaşayabilmeleri için tek bir unsurdan söz edilemez. Tek başına dil, din ve kültürel unsurlar birliktelik için sebep ya da engel değildir. Ancak tarihi deneyimler, bireylerde aynılık ya da farklılık hisleri yaratabilir. Tek başına yeterli olmayan dil, din ve kültürel unsurlar tarihsel ilişki ve deneyimlerle zaman içerisinde kendini dönüştürebilir. Böylece farklı gruplar arasında, İsviçre örneğinde görüldüğü gibi, aynılık duygusu ve birbirine yakın bağları olan halklar arasında da Boşnaklar, Sırp ve Hırvatlar örneğinde görüldüğü gibi, farklılık duygusu yaratabilir (Tok, 2003: 303).

Farklı iki etnik grubun tarihi geçmişinin çatışma ve mücadeleler ile dolu olmasının, toplumların kimliklerinin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu kabul edilirse, barışçı bir birlikteliğin sağlanması zor gözükmektedir. Bu anlamda tarihi geçmişleri düşünüldüğünde İsrail ve Filistinlilerin, Sırp ve Boşnakların aynı ülke içerisinde barış içerisinde yaşamaları imkânsız gözükmektedir. Bu durumda tek devlet çözümünde ısrar etmek ancak çatışmayı arttırabilir. En iyi çözüm ise görüşme ve anlaşma yoluyla ayrılmanın kabul edilmesi olarak görülebilir (Tok, 2003: 305). Farklılıkların bir bütün içerisinde bir arada yaşama anlayışı üzerine kurulmuş çokkültürlülük, ayrılıklara ya da çatışmalara sebep olmadıkça demokrasi ve insan hakları açısından faydalı olabilir. Ancak farklı kültürlerin kimlik taleplerinde, tanınma isteği yaratabileceğinden devletler için farklı boyutlara varabilen sorunlara sebep olabilmektedir

Çokkültürlü toplumların kendileri için uygun gördüğü bir takım uyum ve istikrar modelleri bulunmaktadır. Bunlar çalışmada Asimilasyon, Erime Potası (Melting Pote), Çok kültürlülük (Salad Bowl) olarak ele alınacaktır.

Asimilasyon; Toplumda hâkim olan egemen kültürden farklı olan kesimlerinin, topluma tartışılmaz bir şekilde uymalarını sağlama sürecidir. Farklı olan toplumun, bünyesinde eritilerek dillerini, giyim ve yaşam tarzlarını ve kültürel görünümünü çoğunluk lehine değiştirmeleri beklenir (Vatandaş, 2001: 102; Giddens 2008: 545). Örneğin; 1960'lara kadar Avustralya, Kanada ve ABD'ye gelen göçmenlerin katıldıkları toplulukla bütünleşmeleri için kendi kültürlerini, katıldıkları ülkenin kültürünün lehine olacak şekilde terk etmeleri yani asimile olmaları

beklenmiştir. Bu anlamda asimilasyon, siyasi istikrarın sağlanması için gerekli olarak görülmüştür (Özyurt, 2012: 214). Diğer yandan asimile edilemez olduğu düşünülen bazı grupların ise, bu ülkelere geçişi engellenmiştir. Çinliler için, Kanada ve ABD'ye göç etmelerini engelleyen bazı kısıtlamaların konulması, Avustralya'da oluşturulan göç politikasında yalnızca beyazların göç edebileceği ilkesinin getirilmesi gibi konular örnek olarak verilebilir (Kymlicka, 1998 :42). Bir başka örnek ise, Rusların Çerkezleri gönülsüz olarak göçe tabi tutarak, kendilerinden tamamen farklı bir kültüre asimile olmaları için zorlanmaları verilebilir (Tok,2003: 60)

Erime Potası (MeltingPote); ABD'de ortaya atılan bir model olan erime potasında, ülkedeki bütün kültürlerin farklılıklarının eritilerek yeniden bir dönüşüme uğratılması söz konusudur (Vatandaş, 2001: 104). Erime Potası ile gerçekleştirilmek istenen Amerika içerisindeki farklı etnik ve dini kimliklerin ülke içerisinde eritilerek tek bir kültürün inşa edilmesidir. Uzun yıllar sosyal bir politika olarak uygulanan erime potasına rağmen Amerikan toplumundaki etnik kesimin standartlarının aynı konumda olduğu söylenebilir (Hall, 1998). Sonuçta tek bir Amerikan potasından ziyade Amerika'da yaşamaya devam eden ve kendi kültürlerini devam ettiren Yahudi, Protestan ve Katolik potalarının ortaya çıktığı görülmektedir (Gordon, 1964: 130'dan akt. Şan ve Haşlak, 2012: 43).

Çokkültürlülük: Mozaik veya son zamanlarda literatüre giren salata kâsesi (salad bowl) isimleriyle de nitelenen bu modelde, toplumu oluşturan farklılıkların hiçbiri eriyerek diğerleriyle birleşmez. Ortada bir karışım vardır; ama bu karışım, her unsurun kendi özgünlüğünü koruduğu farklı bir karışımır (Vatandaş, 2001: 104). Diğer bir ifade ile toplum içinde farklı kimliklerin, hâkim toplum tarafından asimile olmaları beklenmez. Aksine kendi kültürel yanlarını korumaları konusunda teşvik edilmektedir. Bu anlamda kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınarak saygı duyulması politikası takip edilmektedir. (Vatandaş, 2001: 104).

Çokkültürlülüğe yönelik politikalar ülkeden ülkeye değiştiğinden siyasi program olarak tektip bir çokkültürlülüğten bahsetmek mümkün görünmemektedir (Canatan, 2009: 83). Bu anlamda farklı kimliklerin bir arada yaşadığı ve ortaya çıkabilecek problemleri çözüme çokkültürlülük modelini uygulayan en iyi ülke örneği olarak Kanada verilebilir. Aynı zamanda Kanada, çokkültürlülük politikalarını kabul eden ilk ülke konumundadır (Özensel, 2005: 55). Diğer taraftan Fransız, Alman ve İtalyanların aynı toplum içerisinde birlikte yaşadıkları İsviçre de

çokkültürlülüğü başarılı bir şekilde uygulayan ülkelerden biridir (Giddens, 2008: 545).

Çokkültürlülüğün yalnızca olumlu yanları referans alınarak ülkede farklılıklardan kaynaklanan sosyal ve siyasi tüm sorunların çözüleceği yanılgısına düşmemek gerekmektedir. Çokkültürlülüğün yararlarının dışında bireyler ve toplumlar üzerinde olumsuz etkilerinin de olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Çokkültürlü vatandaşlık politikalarının toplumsal ve politik varlığı tehdit edici bir etkiye sahip olduğu yaşanan örneklerde görülmektedir (Kadıoğlu'nun 2008: 31-54). Habermas'ın (2002: 94-95) da vurguladığı gibi çokkültürlü politikaların yoğun bir şekilde uygulanması düşüncesi, milli devlet yapısı içerisinde oldukça zordur. Nitekim çokkültürlü toplumlarda bireyler, ait olamama ve benimseyememe sorunları nedeni ile kimlik karmaşası yaşayabilir. Bu durumda bireyler kendilerini baskı altında hissederek bir kimliği seçmek zorunda kalabilir ya da hiçbir kimliği tercih etmeyebilirler. Çokkültürlülük toplumlar üzerinde çok daha büyük sorunlara neden olabilmektedir. Özellikle azınlık ve çoğunluk grupların bir arada yaşamasının zorluğu, toplumda ırkçılığa kadar varacak ciddi problemlerin temel çıkış noktasını oluşturmaktadır (Rodoplu, 2014). Amerika'da uzun yıllar bir arada yaşayan siyahiler ve beyazlar arasındaki meseleler ülkede ırkçılığın geldiği boyutu ortaya koymaktadır. Örneğin; 2014 yılı ağustos ayında Ferguson kasabasında yaşayan siyasi bir gencin beyaz bir polis tarafından öldürülmesi sonucunda meydana gelen protestolarda ırkçı müdahalenin olduğu savunulmuştur (<https://www.dw.com/tr>, 2015). Bu açıdan bakıldığında Amerika gibi farklı kültürlerin iç içe yaşadığı bir ülkede bile zaman zaman tansiyon yükselebilmektedir.

5. ALT KİMLİK-ÜST KİMLİK

Alt-Üst kimlik, Postmodern dönemde üzerinde durulan önemli kavramlardan birisidir. İnsanlar bazı kimliklere sahip olarak doğarlar. Bunların bir kısmı alt kimlik olarak işlev görürken bir tanesi üst kimlik özelliği taşır (Kongar, 2005). Üst kimlik, devletin vatandaşı için uygun gördüğü ve onlara dayattığı kimliktir. Yani üst kimlik, bireyin bulunduğu devlette sahip olduğu toplumsal kimliktir ve vatandaşlık ile özdeşleşir. Alt kimlik ise bireyin doğuştan sahip olduğu kimliktir (Oran, 2004: 2). Bireyin Kürt, Çerkez, Laz, Alevi vb. kimlikleri onun sahip olduğu alt kimlikleri ifade eder (Kazgan, 2000: 246).

Devlet ve birey arasında alt-üst kimlik ilişkileri üç ihtimal dahilinde açıklanabilir; gönüllü asimilasyon olarak nitelenen ilk ihtimale

göre, bireyin devletin uygun gördüğü üst kimlik tanımlamasını kabul etmesi söz konusudur (Oran, 2004: 2). Gönüllü asimilasyon, genellikle refahını sosyal devletin sağladığı hizmetler sayesinde daha güvende gören farklı etnik ve dinsel kimlikli grupların kabul ettiği bir seçenek olduğu söylenebilir (Kazgan, 2000: 246). Örnek olarak; İngiliz ve Fransız kültürünün hâkim olduğu Kanada'da, ülkeye göç etmek isteyen yabancılara asimile olma hakkı vermek için bu iki kültürden birini kabul etmeye zorlamaları verilebilir. Bunu kabul eden yabancılar, gönüllü olarak kendi ana kültürlerinden ayrılıp asimile olmayı kabul edecektir (Kymlicka, 1998: 43). Kendi istekleri ile gelen bu göçmenler, farklılıklar içinde en az hak iddiasına sahip olan grup olacaktır (Parekh, 2002: 131).

İkinci durumda ise, birey üst kimliği reddetmektedir. Bu seçenekte, devletin vereceği sert tepki neticesinde ayrılma ya da katliamla sonuçlanabilecek durumlar söz konusu olabilmektedir (Oran, 2004: 2). Toplumların kendi içerisindeki etnik, dini kimliklerin taleplerini dikkate almayarak ortadan kaldırmaya çalışmaları onların kendi kimliklerinde daha fazla ısrarcı olmalarına sebep olabilir. Devletin, vatandaşının refahını sağlayacak işlevleri yerine getirmemesi ve güvensizlik ortamının oluşması, etnik dinsel grupların ulus devlete bağlılıklarını yitirmelerine sebep olarak çatışmayı kaçınılmaz hale getirebilir (Tok, 2003:164). Devletlerin gerekli işlevlerini yerine getirmeyerek birleştirici özelliğinin zayıflaması, alt kimliklerin gündeme gelmesindeki en önemli etkidir. Bu duruma İspanya'nın Bask bölgesinde tam bağımsızlık terörü kullanarak faaliyet gösteren ayrılıkçı hareketler örnek verilebilir. Bağımsız Bask bölgesi kurmak için pek çok kez savaşma yolunu tercih etmiş bu insanlar; ülkeyi yönetenler tarafından yoğun şiddet olayları ile bastırılmıştır (Öztürk, 2007: 251-261). İkinci olarak Yugoslavya'nın dağılma süreci örnek olarak gösterilebilir. Hırvatistan'ın Sırları sınır dışı ederek tek etnikli bağımsız bir devlet oluşturması, Bosna'da Sırlar, Hırvatlar ve Boşnaklar arasında meydana gelen savaş sonucunda Sırların yönetimi altındaki Bosnalı Müslüman topluluğun etnik temizliğe maruz kalmaları bu anlamda örnek verilebilir (Giddens, 2008: 546).

Tarihte her ne kadar çatışmayla sonuçlanan ayrılma talepleri çoğunlukta olsa da Slovakların Çeklerden ve eski Sovyet Cumhuriyetlerinin Sovyetler Birliğinden ayrılma süreçleri demokratik bir biçimde barışçıl yollarla ayrılmanın gerçekleştiğini gösteren örneklerdendir (Tok, 2003: 180).

Üçüncü ve son durum ise; bireyin üst kimliği kabul etmekle birlikte alt kimliğinde de ısrar etmesidir ki bu durumda devletin

izleyebileceği iki seçenek bulunmaktadır. Birincisi; çatışma ile sonuçlanacak asimilasyon seçeneğinde ısrarcı olmak; ikincisi ise, alt kimliğe gösterilecek saygı ile uyum ortamını sağlamaktır (Oran, 2004: 2). Bu noktada barışçı ya da çatışma ile sonuçlanabilecek olan seçeneği belirlemek devletin elindedir. Barışçı yöntemlerle çözümün gerçekleştiği duruma örnek olarak, Kanada'daki Quebec problemi verilebilir. Fransızca konuşan ve Katolik mezhebine sahip Quebec'lilerin sorunu, kendi kendini yönetme ve siyasal özerklik talebi ile mücadele etmeleridir. Bu noktada sorun milliyetçilik vurgusundan çok devletin birliğini tehdit eden barışçıl bir ayrılıkçı sorun olarak ele alınabilir. Kanada hükümetinin çokkültürlülük anlayışına paralel olarak, demokratik ortamda uzlaşmanın sağlanması görüşülerek devlet desteğiyle Quebec sorunu çözülmeye çalışılmaktadır (Ataman, 2007: 495-505).

Günümüz toplumlarında alt kimlikler, istedikleri gibi yaşamak istemekte ve bunu daha yüksek sesle duyurmaya çalışmaktadır. Bu nedenle birbirinden farklılaşan kimliklerin aynı toplum içerisinde yaşaması meselesi, günümüzde toplumların karşı karşıya kaldığı en hassas konulardan biridir. Geçmiş dönemlerde birtakım nedenlerle duyurulamayan kimlikler, günümüzde açık bir şekilde kendilerini göstermeye başlamışlardır. Homojen toplum inşa etme çabası, farklı kimliklerin bir arada yaşamasının önünde en büyük engel olarak ortaya çıkmaktadır. Aşırı milliyetçi hareketlerin sivrilmesi ile bu farklılıklar tehdit olarak algılanarak toplumda şiddete uzanan sonuçlar doğurma potansiyeline sahip olmuştur (Keskin ve Yüksel, 2021 :57). Postmodern döneme kadar alt kimlikleri barışçı yollarla olduğu kadar yoğun şiddet kullanarak da bastıran devletler, bu alt kimlikleri bir üst kimlik etrafında toplamayı başarsa da günümüzde bunu gerçekleştirmekte zorlanmaktadırlar. Çünkü farklı alt kimlikleri bir üst kimlikle birleştirebilecek yapıstırıcı işlevi özellikle küreselleşme süreci ile ortadan kalkmaktadır (Kazgan, 2000: 244-245).

Demokrasi ve insan hakları konularının daha fazla gündemde olması ve teknolojik gelişmelerin hızı sayesinde bilgiye daha kolay ulaşılması insanları tek bir kimlik altına sokma çabalarını anlamsızlaştırmaktadır (Şahin, 2006: 277). Bu gelişmeler sonucunda devletlerin önceki kimlik politikalarını sürdürmeleri de imkânsız hale gelmiştir.

6. SONUÇ

İnsanlığın başlangıcından beri var olan kimlik olgusu, toplumların gelişim süreçlerine paralel olarak değişim göstermektedir. Birey, toplumsal süreç içerisinde kendisine sunulan birçok kimlik

arasından seçim yaparak bu kimliği dış çevresi ile etkileşimde bulunarak yeniden biçimlendirmektedir.

Geleneksel dönemde dinsel bir nitelik taşıyan ve aynı zamanda bireyden bağımsız olarak belirlenen kimlikler, Modern dönem ile birlikte topluluğu oluşturan bireylerin ortak bir kültürde bütünleşmeleri anlamına gelmiştir. Postmodern dönemde ise kimliklerin çeşitlendiği ve farklı kimliklerin bilinçlenerek kendi kimlikleri konusunda daha savunmacı bir yaklaşım içerisinde olduğu bir süreç yaşanmıştır. Bu noktada Postmodernizm ile birlikte farklı grupları tek bir kimlik altında toplama anlayışı yerine alt-üst kimlik ve çokkültürlülük anlayışları ile farklılıkların birlikteliği öne çıkmıştır.

Devlet, kimliğin dönüşümünün dinamiklerini anlamada kritik bir değişkendir. Bireyin sahip olduğu alt kimliği ve devletin bireye sunduğu üst kimlik arasındaki ilişkiler üç boyutta seyredebilir. İlk olarak birey, kendisine devlet tarafından verilen kimliği kabul eder ve gönüllü olarak asimile olmaktadır. İkinci olarak birey, kendisine sunulan üst kimliği reddetmektedir. Bu durumun sonuçları çatışmaya kadar varabilir. Bu iki seçenek günümüzde artık çok sık görülmeyen durumlardır. Üçüncü olarak ise birey, üst kimliği kabul etmekle birlikte alt kimliğinde de ısrarcı olmaktadır. Bu durumda çatışma ya da barış olması seçeneği devletin elindedir. Devlet, alt kimliğe saygı duyduğu durumda barış ile, aksi durumda ise çatışma ile sonuçlanabilecek durumlar ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Önceki dönemlerde alt kimlikleri hem barışçı hem de şiddet yolu ile de bastıran devletler, alt kimlikleri bir üst kimlik altında birleştirmeyi başarmışlardır. Ancak fiziki sınırların ortadan kalktığı demokrasi ve insan hakları gibi kavramların sıkça gündeme geldiği dünyada, devletlerin farklı kimlikleri tek bir üst kimlik altında toplamaları güçleşirken, alt kimlik gruplarının etnik dini kimliklerinin farkına vararak farklılıklarının tanınması için basturmaları, devletleri politikalarını değiştirmeye zorlamıştır. Çokkültürlülüğün gelişmesi tam da yaşanan sürecin getirdiği gelişmelere bağlı olarak, büyük topluma karşı azınlıkta olan grupların kimliğini korumaya çalışmaktadır. Farklılıkların bir bütün içerisinde bir arada yaşama anlayışı üzerine kurulmuş olan çokkültürlülük, ayrılıklara ya da çatışmalara sebep olmadıkça ülke içerisinde demokrasi ve insan haklarının gelişmesine katkı sağlayabilmektedir. Örneğin Kanada ve İsviçre gibi çokkültürlülüğe sahip ülkeler bu anlamda başarı sağlayarak diğer ülkelere örnek olmuşlardır. Çokkültürlülüğün olumlu yanlarına odaklanarak olumsuz etkileri de göz ardı edilmemelidir. Ülkeler çokkültürlülüğün neden olabileceği olumsuzlukları bertaraf edip, ülke

içerisinde huzuru sağlayabildikleri ölçüde bu konu ile ilgili başarı yakalayabilecektir. Aksi takdirde ülke içerisinde şiddet eylemlerine varan olayların yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Bu noktada farklı kültürlerin bir arada yaşamasını kabul etmemek, ortaya çıkabilecek meselelere yönelik çözüm üretmemek ülke içerisinde ırkçılığa varan ciddi sıkıntılara yol açabilmektedir. Nitekim Amerika ve İngiltere gibi çokkültürlü ülkelerde zaman zaman çıkan olaylara verilen tepkiler çokkültürlülüğün etkilerini yeniden düşündürmekte ve ırkçılığın tekrar tekrar gündeme gelmesine neden olmaktadır.

Toplumdaki çokkültürlülüğü savunan devletlerde, farklı kimlikleri bir arada tutan, birlik ve beraberliği sağlayan, ortak değerlere uyma, dil ve din gibi bazı unsurlar yer almaktadır. Ancak farklı kültürel grupların barış içinde bir arada yaşayabilmeleri için bu unsurların varlığı bazen tek başına yeterli olmayabilir. Yani tek başına dil, din ve aynı siyasal değerlerin varlığı, birlikteliğe olumlu ya da olumsuz etkide bulunmayabilir. Burada üstünde durulması gereken faktör uyumdur. Bu unsurların birbiriyle uyumu ne kadar sağlam olursa toplumsal kimliğin birleştirici yönü de o kadar güvenli olacaktır. Bu uyumu sağlamak ve söylemler ile eylem arasında dengeyi kurmak devletler için hiç de kolay olmayan ciddi bir meseledir. Burada dikkat edilmesi gereken ana husus ülke içerisindeki diğer kültürlerle bir arada yaşayabilecek ortamın yaratılması, bireylerin de bunu benimseyebilmesidir. Çokkültürlülük, her ne kadar siyasi bir söylem olarak devletlerin çokca kullandıkları bir argüman olsa da, geniş kapsamlı bir değerlendirme yapıldığında uygulamada sancılı bir süreci de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle devletler çokkültürlülüğe mesafeli yaklaşabilmektedir. Nitekim Batı Avrupada yer alan Fransa, Hollanda ve İspanya gibi ülkelerde, çokkültürlülüğün aslında ulusal değerleri tehdit ettiği fikrinin yüksek sesle dile getirilmesi, bu ülkelerin meseleye olan yaklaşımlarını açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle çokkültürlülük üzerine yapılan analizlere bakıldığında, aslında çok da masum olmadığı, siyasal beka için bir tehdit oluşturduğuna ilişkin görüşlerin varlığı da söz konusudur. Çokkültürlülüğün kaçınılmaz olduğu günümüzde bir arada uyum içerisinde yaşamanın temel koşulu, çeşitliliğin olumsuzluklarından sıyrılmak, iç ve dış faktörleri aynı anda değerlendirmek ve kalın sınırlar çizmek yerine iletişim kanallarını kullanmak ve meseleye uyum içerisinde yaşamanın zenginlik olduğu düşüncesi ile yaklaşmaktır. Ancak bu bakış açısının ülkelerin kendi iç dinamiklerine göre değişeceği, zaman gerektiren bir süreç olduğu ve bu nedenle yerleşmesinin kolay olmadığı da unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akça, G. (2005). Modernden Postmoderne Kültür ve Kimlik. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (15), 1-24.
- Aksoy, M. ve M. Çemrek (2010). Türk dış politikasında kimlik sorunsalı. Efeğil E., Yeniğün C. (der) Türkiye'nin Değişen Dış Politikası, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Altunoğlu, M. (2009). Kimliğin modern inşası, kimlik politikaları ve türkiye'de kimlik tartışmaları, (Yayımlanmış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2), 213-220.
- Ataman, M. (2007). Quebec: kanada'nın milliyetçilik sorunu. (K. İnat ve B. Duran Çev.), Dünya Çatışma Bölgeleri, İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım, 495-505.
- Aydoğdu, H. (2004). Modern Kimlikte Öznenin Ölümü. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10, 116-117.
- Bakan, S, Tuncel, G. (2013). Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerinde Etkisi. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (1), 51-66
- Bauman, Z. (2000). Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları. (İsmail Türkmen Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2000). Siyaset arayışı. (T. Birkan Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2003). Modernlik ve Müphemlik, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2006). Sosyolojik düşünmek. (Abdullah Yılmaz Çev.), 5. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baykara, T. (2001). Türk kültür tarihine bakışlar. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Berger, P. L. ve Luckmann, T. (2008). Gerçekliğin sosyal inşası, bir bilgi sosyolojisi incelemesi. (V. S. Öğütte Çev.), İstanbul, Paradigma Yayınlarından aktaran Abdullah M. (2011). Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(1), Çankırı, 74-92.

- Bilgin, N. (1995). Kollektif kimlik evrenselcilik farkçılık geriliminde. Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Bostancı, N. (1999). Kollektif bilinç olarak milliyetçilik. İstanbul, Doğan Kitapçılık.
- Canatan, K.(2009). Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 2(6).
- Connolly, W. E. (1995). Kimlik ve farklılık. (Ferma L. Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- DW (2015). ABD'de yine bir siyah polis tarafından öldürüldü. <https://www.dw.com/tr/abdde-yine-bir-siyah-polis-taraf%C4%B1ndan-%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC/a-18636705>
- Duman, Z. (2009). Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük. Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (1), Sosyal Bilimler Dergisi.
- Dunn, G. R.(1998). Identitycrises: a social critique of postmodernity. minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ekodiyalog (2021 Mayıs 10). Globalleşme ve milli kimlik, <http://www.ekodialog.com/Makaleler/globallesme-kuresellesme-milli-kimlik-makale.html>
- Erincik, S. (2011). Çok Kültürlülük ve Kimlik Sorunu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 52 (2), 219-241. DOI: 10.1501/İlhak_0000001086.
- Erşahin, İ. (2018). Çokkültürlülük ve Dinî Çoğulculuk Bağlamında İngiltere Okullarında Din Eğitimi. Türk Akademik Araştırmalar, 3(1). 99-116.
- Giddens, A. (2008). Modernliğin küreselleşmesi. Held, D. ve McGrew, A. (der). (M. C. Çelebi Çev.), Küreselleşme, Küresel Dönüşümler, Ankara, Phoenix Yayınevi.
- Girgin, Ü. H. (2018). Gelenekten Postmoderne Kimlik İnşa Süreci ve Yeni Medya: Facebook Örneği. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(5): 202-230.
- Gordon, M. (1964). Assimilation in american life: the role of race, religion and national origins, New York: Oxford University Press 'den aktaran Şan M. K.ve Haşlak, İ. (2012). Asimilasyon

- ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Ana Akımını Yeniden Düşünmek. Akademik İncelemeler Dergisi, 7(1), 29-54.
- Gordon, M. (2000). Sosyoloji sözlüğü, Ankara: Bilim Sanat Yayınlarından aktaran, Ataman M. (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10 (2), 213-220.
- Kemal, G. (2007). Devletin genel teorisi, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları.
- Güvenç, B. (1997). Türk kimliği, İstanbul, Remzi Kitapevi.
- Falk, R. (2002). Yırtıcı küreselleşme. (Ali Ç. Çev.), Küre Yayınları, 2. Baskı.
- Habermas, J. (2002). Küreselleşme ve milli-devletlerin akîbeti, Bakış Yayınları, İstanbul.
- Habermas, J. (2008). Küreselleşme ve milli devletlerin akîbeti. İstanbul, Bakış Yayınları.
- Hall, S. (1998). Eski ve yeni kimlikler, eski ve yeni etniklikler. King A. D. (der.), Seçkin, G. Yolsal Ü. H. (çev.), Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemleri, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- İnaç, H. (2006). AB'ye entegrasyon sürecinde türkiye'nin kimlik problemleri. Ankara: Ekin Kitabevi.
- Jenkins, R. (2008), Social identity (London: Routledge, third edition).
- Servet K. (2006). Mekânın siyasallaşması. Ankara, Gazi Kitabevi.
- Kadioğlu, A. (2008). Vatandaşlığın Ulustan Arındırılması: Türkiye Örneği", Vatandaşlığın Dönüşümü, Haz. Ayşe Kadioğlu, Metis Yayınları, İstanbul, 31-54.
- Karaduman, S. (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 5 (17), 2886-2899
- Kazgan, G. (2000). Küreselleşme ve ulus devlet. İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keskin, U. ve Yüksel, İ. (2021). Kimlik İnşası Çabalarının Kaynaklık Ettiği İnsan Hakları İhlalleri. Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi, 3(1), 53-61.

- Keyman, E. F. (1997). Globalleşme ve türkiye: radikal demokrasi olasılığı (N. Bilgin (der.), Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kongar, E. (2005). Alt kimlik-üst kimlik. http://www.kongar.org/aydinlanma/2005/499_Alt_Kimlik-Ust_Kimlik.php.
- Kymlicka, W. (1999). Çok kültürlü yurttaşlık. İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Möngü, B. (2013). Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı. Journal of Graduate School of Social Sciences, 17(2), 27-36.
- Onat, H. (2010). Kimlik ve kimlik-teoloji ilişkisi. http://www.hasanonat.net/index.php?option=com_content&view=article&id=50:kimlik-ve-kimlik-teoloji-likisi&catid=36:makale&Itemid=54
- Oran, Baskın (2004). Türkiye’de Kürt Sorunu ve Kimlikler, <https://www.baskinoran.com/>
- Özensel, E. (2012). Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü. Akademik İncelemeler Dergisi,7(1), 55-70.
- Özdil, M. (2017). Kollektif ve Bireysel Kimlik Bağlamında Sosyal Bütünleşme. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(28), 383-400.
- Özpinar, Ö. ve Şimşek, E. (2003) Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri, Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı: 2, 1-11.
- Öztürk, Ü. (2007). Bask bölgesi: ıspanya’da ayrılıkçılık sorunu. (K. İnat ve B. Duran Çev.) Dünya Çatışma Bölgeleri, İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım.
- Özyurt, C. (2012). Küreselleşme sürecinde kimlik ve farklılaşma. İstanbul: Açılım Kitap.
- Parekh, B. (2002). Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek. (B. Tanrıseven Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Rodoplu, U. E. (2014). Olumlu ve olumsuz yönleriyle çokkültürlülük. <https://hyetert.org/2014/12/21/olumlu-ve-olumsuz-yonleriyle-cokkulturluluk/>

- Sağır, A. (2009) Kimlik İnşası Bağlamında Sosyolojik Bir Derinlik: Türkmen Kimliği ve Ruhnama. Akademik Bakış, 17: 1-12.
- Sen, S. (2004). Avrupa Birliği'nde Kimlik Sorunu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, K. (2006). Türkiye'de küreselleşme tartışmaları ışığında ulus devlet. İstanbul, Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Şimşek, S. (2002). Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşadığı Temel Çatışma Eksenleri, Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (3), 29-39.
- Tok, N. (2003). Devlet, kimlik ve siyaset. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tükkan, Z. (2011). Kimliğin oluşumunda ve korunmasında dinin rolü (yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vatandaş, C. (2001). Çokkültürlü Yapıda Ulusal Etnik Kimlikler (Kanada Örneği). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2)101-116.
- Vatandaş, C. (2002). Çok kültürlülük. İstanbul, Değişim Yayınları.